

Playing for Success Rotterdam 2016-2017

EEN EVALUATIE: SUCCESSEN, VERBETERPUNTEN EN AANBEVELINGEN

Anna Jansma
Maaïke van Rooijen

Playing for Success Rotterdam 2016-2017

EEN EVALUATIE: SUCCESSEN, VERBETERPUNTEN EN AANBEVELINGEN

Anna Jansma
Maaike van Rooijen

Utrecht, november 2017

**STICHTING
DE VERRE
BERGEN**

Voorwoord

Rotterdamse kinderen in het basisonderwijs die weinig zelfvertrouwen hebben, erg verlegen zijn of het moeilijk vinden om voor zichzelf op te komen hebben een grotere kans om onder hun niveau te presteren. Playing for Success Rotterdam is speciaal voor deze groep opgezet. Wij vinden het belangrijk dat er juist voor deze groep kinderen een *evidence based* programma is.

In het voorjaar van 2016 werden de opbrengsten gepresenteerd van drie jaar onderzoek naar Playing for Success Rotterdam. Dit onderzoek liet zien dat op het onderdeel 'woordenschat' leerlingen die deelnamen aan Playing for Success zich significant beter ontwikkelden dan die van de controlegroep. De meest opvallende uitkomst is dat het programma met name effectief is voor kinderen met een laag cognitief zelfvertrouwen, oftewel het vertrouwen dat kinderen hebben in het succesvol kunnen uitvoeren van opdrachten voor school. Bij deze groep leerlingen verbeterde hun inzet voor ingewikkelde taken, gevoel van eigenwaarde en gevoel dat het leven begrijpelijk, beïnvloedbaar en betekenisvol is. Met Playing for Success heeft Rotterdam dus een effectief bewezen interventie voor een speciale groep leerlingen in huis. Dit sluit aan bij de wens van de gemeente Rotterdam om in de stad vaker te kiezen voor *evidence based* (jeugd)interventies.

Het afgelopen schooljaar is Playing for Success Rotterdam aan de slag gegaan met de aanbevelingen van de onderzoekers. Allereerst is er gewerkt met een andere 'dosering': het traject is langer en intensiever. Daarnaast heeft het traject van Playing for Success nu een tussenfase waarin nadrukkelijk wordt gewerkt aan de transfer van het geleerde naar de thuis- en schoolsituatie. Ook is aandacht besteed aan het selecteren van de doelgroep die het meeste baat heeft bij het programma: hiertoe is een selectie-instrument ontwikkeld.

In het voorliggende onderzoek is deze transitie gevolgd en met alle betrokkenen geëvalueerd. Ouders geven Playing for Success nog steeds een hoge waardering en zelfs 98 procent van hen vindt dat hun kind echt iets heeft gehad aan deelname. Dit jaar is ook intensief ingezet op contact met de scholen, met name rondom het leerproces van het individuele kind: dit wordt door leerkrachten en intern begeleiders (ib'ers) als positief ervaren. De onderzoekers besluiten met enkele aanbevelingen voor een excellente uitvoering: binnen het curriculum en binnen de communicatie met ouders en scholen zijn nog een aantal stappen te maken. Ook dit onderzoek geeft opnieuw aan om kritisch te blijven kijken naar selectie van die kinderen die het meeste baat hebben bij het programma.

In de periode van afronding van dit onderzoek presenteerde de gemeente Rotterdam haar toekomstvisie middels het Masterplan Onderwijs; hierin is kansen(on)gelijkheid een belangrijk thema. Het optimaal benutten van talent voor alle Rotterdamse kinderen is een opdracht waar wij als Stichting de Verre Bergen graag aan bijdragen.

Wij wensen de betrokkenen in het bestuur van Playing for Success Rotterdam en in de uitvoering bij Excelsior en Rotterdam Basketbal heel veel succes.

Nanne Boonstra

Maria de Kruijf

Research Manager

Associate

Inhoud

Samenvatting	4	5	Ervaringen van leerkrachten en intern begeleiders	17	
Playing for Success Rotterdam	4	5.1	Curriculum	17	
Onderzoek	4	5.2	Doelgroep	17	
Conclusies	5	5.3	Opzet en intensiteit van het programma	17	
Aanbevelingen	5	5.4	Communicatie en betrokkenheid	18	
Inleiding	6	5.5	Algemene ervaringen	18	
1	Playing for Success Rotterdam	7	5.6	Conclusie	19
2	Het onderzoek	10	6	Ervaringen van ouders	20
2.1	Doel en hoofdvraag	10	6.1	Curriculum	20
2.2	Methode	10	6.2	Doelgroep	20
3	Uitvoering kernelementen en werkzame principes	11	6.3	Opzet en intensiteit van het programma	20
3.1	De uitvoering van de kernelementen en werkzame principes	11	6.4	Communicatie met ouders	20
3.2	Conclusie	13	6.5	Algemene ervaringen	21
4	Ervaringen van PfS-docenten en leercentrummanager	14	6.6	Conclusie	21
4.1	Curriculum	14	7	Conclusies en aanbevelingen	23
4.2	Doelgroep	14	7.1	Conclusies	23
4.3	Opzet en intensiteit van het programma	14	7.2	Aanbevelingen	24
4.4	Communicatie met ouders	15	8	Literatuurlijst	26
4.5	Communicatie en betrokkenheid scholen	15			
4.6	Conclusie	16			

Samenvatting

Playing for Success Rotterdam

Playing for Success (Pfs) Rotterdam is een naschools programma voor leerlingen uit de groepen 6, 7 en 8 van Rotterdamse basisscholen. Het programma heeft tot doel de ontwikkeling van zogenoemde soft skills te bevorderen bij leerlingen die door verminderd zelfvertrouwen, verminderde schoolmotivatie of andere sociaalemotionele oorzaken minder goed presteren op school dan zij zouden kunnen. Soft skills zijn vaardigheden waarvan bekend is dat ze samenhangen met een gezonde en succesvolle toekomst, zoals inzet voor ingewikkelde taken, zelfcontrole en het gevoel de eigen toekomst op school en daarbuiten te kunnen beïnvloeden (zie bijvoorbeeld Sancassiani et al., 2015; Tangney, Baumeister & Boone, 2004).

Op basis van onderzoek van Hermens, Los & Aussems (2016) deed Pfs Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 een aantal aanpassingen in de opzet en werkwijze van Pfs Rotterdam. Dit met het doel het effect op de ontwikkeling van soft skills van de leerlingen te vergroten.

De belangrijkste aanpassingen van Pfs Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 waren:

1. Een intensivering van het programma.
  - a. Een verlenging van de lesduur van tweeënhalf naar drie uur.
  - b. Een verlenging van de lesperiode van twaalf naar dertien weken.
  - c. Een aanpassing in de opzet van een aaneengesloten programma van twaalf weken naar een driedelig programma: acht weken – tussenperiode – vijf weken.
2. Een specifiekere doelgroep, omdat uit onderzoek (Hermens et al., 2016) blijkt dat deze groep het meeste baat heeft bij Pfs.
3. Een intensivering van het contact met ouders en scholen.

Onderzoek

Het Verwey-Jonker Instituut voerde in het schooljaar 2016-2017, in opdracht van Stichting de Verre Bergen, een onderzoek uit naar de ervaringen met Pfs Rotterdam.

Het doel van het onderzoek naar Pfs Rotterdam was tweeledig. Enerzijds ging het om de ondersteuning van Pfs Rotterdam bij de aanpassingen in de opzet en werkwijze van het programma. Hiertoe ontwikkelde het Verwey-Jonker Instituut een selectie-instrument dat leerkrachten helpt bij het inschatten welke leerlingen baat kunnen hebben bij deelname aan Pfs Rotterdam, en verzorgde het Verwey-Jonker Instituut regelmatig een terugkoppeling van de tussentijdse resultaten. Anderzijds was het doel inzicht te geven in hoe Pfs Rotterdam in de praktijk wordt uitgevoerd, hoe betrokkenen de opzet en werkwijze ervaren en wat de sterke punten en eventuele verbeterpunten zijn.

De hoofdvraag van het onderzoek luidde als volgt:

Hoe wordt het programma Pfs Rotterdam in de praktijk bij de verschillende leercentra uitgevoerd, hoe ervaren betrokkenen het programma, wat gaat goed, en welke verbeteringen zijn mogelijk?

De uitvoering van Pfs Rotterdam is op twee manieren in beeld gebracht. Enerzijds door de uitvoering van de kernelementen van Pfs en de werkzame principes van naschoolse programma's in beeld te brengen. Anderzijds door de ervaringen van betrokkenen in beeld te brengen.

Voor het in beeld brengen van de uitvoering van Pfs Rotterdam en de ervaringen van betrokkenen is gebruikgemaakt van de volgende methoden:

- Een digitaal logboek voor de twee Pfs-docenten van Pfs Rotterdam.
- Twee groepsinterviews met de Pfs-docenten en de leercentrummanager.
- Vier individuele interviews met de Pfs-docenten.
- Tien individuele interviews met leerkrachten en intern begeleiders (ib'ers) van de scholen die leerlingen aanmelden.
- Vijftig telefonische enquêtes met ouders van deelnemende leerlingen.

Conclusies

Over de uitvoering van Pfs Rotterdam concluderen we dat beide leercentra in het schooljaar 2016-2017 werkten aan de kernelementen van Pfs en aan de werkzame principes van naschoolse programma's. Daarnaast concluderen we dat het curriculum van Pfs Rotterdam bij beide leercentra flexibel wordt uitgevoerd.

Over de ervaringen met Pfs Rotterdam concluderen we dat betrokkenen net als in eerder onderzoek naar Pfs over het algemeen positief zijn. Betrokkenen zijn vooral positief over het feit dat kinderen het naar hun zin hebben, over de (persoonlijke) aandacht die kinderen krijgen, over de manier van lesgeven en over het feit dat kinderen iets hebben aan de deelname aan Pfs. Zij vinden vooral dat hun kind assertiever is geworden en dat hun kind beter samenspeelt en samenwerkt met andere kinderen.

Naast positieve ervaringen is er onder betrokkenen soms ook twijfel over de nieuwe opzet en werkwijze van Pfs Rotterdam. Enerzijds omdat leerlingen door de ingevoerde tussenperiode twee keer 'afscheid' moeten nemen van Pfs en weer moeten 'wennen' na de tussenperiode. Anderzijds omdat de nieuwe opzet en werkwijze een relatief grote tijdsinvestering vragen van de Pfs-docenten en -scholen, bijvoorbeeld als het gaat om administratie en om het plannen en uitvoeren van de tussentijdse gesprekken op scholen. Daarnaast zorgen de nieuwe opzet en werkwijze soms voor verwarring over wanneer leerlingen op het leercentrum worden verwacht, waardoor leerlingen soms niet (op het juiste moment) op het leercentrum aanwezig zijn.

De belangrijkste punten die goed gaan, zijn de uitvoering van de kernelementen en werkzame principes, de bekendheid van de doelgroep onder leerkrachten en intern begeleiders, de door scholen ervaren meerwaarde van de tussenperiode, de standaardisering van de communicatie en de door scholen ervaren betrokkenheid bij Pfs.

De belangrijkste verbeterpunten zijn de motivatie en concentratie van kinderen richting het einde van de les, de selectie van de doelgroep, de communicatie over de opzet en intensiteit van het programma en het werken aan de leerdoelen in de tussenperiode.

Aanbevelingen

Op basis van bovenstaande conclusies doen wij vier aanbevelingen voor de toekomst van Pfs Rotterdam.

1. Implementeer beweegactiviteiten.
2. Bepaal het doel en de meerwaarde van de verschillende contactmomenten met ouders en scholen.
3. Licht ouders en scholen voor over hoe zij in de tussenperiode kunnen werken aan de leerdoelen van de leerlingen.
4. Richt groepen in volgens de verhouding twee derde doelgroepleerlingen en een derde niet-doelgroepleerlingen.

Meer informatie over de aanbevelingen is te vinden in hoofdstuk 7.

Inleiding

Playing for Success (PFS) Rotterdam is een naschools programma voor leerlingen uit de groepen 6, 7 en 8 van Rotterdamse basisscholen. Het programma heeft tot doel de ontwikkeling van zogenoemde soft skills te bevorderen bij leerlingen die door verminderd zelfvertrouwen, verminderde schoolmotivatie of andere sociaalemotionele oorzaken minder goed presteren op school dan zij zouden kunnen. Soft skills zijn vaardigheden waarvan bekend is dat ze samenhangen met een gezonde en succesvolle toekomst, zoals inzet voor ingewikkelde taken, zelfcontrole en het gevoel de eigen toekomst op school en daarbuiten te kunnen beïnvloeden (zie bijvoorbeeld Sancassiani et al., 2015).

Uit onderzoek naar PFS Rotterdam (Hermens, Los & Aussems, 2016) blijkt dat leerkrachten van betrokken scholen en ouders van deelnemende leerlingen positief zijn over het programma. Zij zijn positief over de manier van lesgeven en over het feit dat de kinderen het er naar hun zin hebben. Een punt waarover een deel van de leerkrachten en ouders twijfelt is of een programma van twaalf bijeenkomsten voldoende is voor de ontwikkeling van soft skills.

Op basis van het onderzoek van Hermens et al (2016) deed PFS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 een aantal aanpassingen in de opzet en werkwijze van PFS Rotterdam. Dit met het doel het effect op de ontwikkeling van soft skills van de leerlingen te vergroten.

Het Verwey-Jonker Instituut voerde in het schooljaar 2016-2017, in opdracht van Stichting de Verre Bergen, een onderzoek uit naar de ervaringen met PFS Rotterdam. In deze rapportage staan die ervaringen beschreven.

De opbouw van de rapportage is als volgt. In hoofdstuk 1 geven we een beschrijving van het programma van PFS Rotterdam en de belangrijkste aanpassingen ten opzichte van het programma tussen 2012 en 2015. In hoofdstuk 2 bespreken we de opzet van het onderzoek. Daarna gaan we in hoofdstuk 3 in op de ervaringen met de uitvoering van PFS en gaan we in hoofdstuk 4 t/m 6 in op de ervaringen van de PFS-docenten en de leer-

centrummanager (de uitvoerders), de ervaringen van leerkrachten en intern begeleiders (ib'ers) van de basisscholen die leerlingen aanmelden (de onderwijsprofessionals) en de ervaringen van ouders van deelnemende leerlingen. Ten slotte presenteren we in hoofdstuk 7 de conclusies en aanbevelingen.

1 Playing for Success Rotterdam

Dit hoofdstuk biedt een beknopt overzicht van de belangrijkste onderdelen van PfS Rotterdam en van de belangrijkste aanpassingen ten opzichte van het programma tussen 2012 en 2015.¹

Leercentra

PfS Rotterdam wordt altijd uitgevoerd op een aansprekende locatie, meestal het stadion van een topsportvereniging. De locatie wordt het leercentrum genoemd. PfS Rotterdam werd in het schooljaar 2016-2017 uitgevoerd in twee leercentra: PfS Excelsior en PfS Rotterdam Basketbal.

Opzet

In totaal waren er in het schooljaar 2016-2017 drie perioden (tranches) waarin leerlingen deel konden nemen aan PfS Rotterdam. Een tranche duurt dertien weken (dertien lessen van drie uur) en bestaat uit een periode van acht weken (acht lessen), een tussenperiode, en een vervolgperiode van vijf weken (vijf lessen). Het idee van een tussenperiode is dat leerlingen in andere omgevingen aan PfS Rotterdam worden herinnerd en dat er daardoor een transfer plaatsvindt van wat leerlingen geleerd hebben op PfS naar school en naar de thuisomgeving. Dit kan zorgen voor een versterking van het effect binnen de schoolsituatie en voor het beklijven van de vaardigheden en gedragsveranderingen die geleerd worden in het leercentrum.

Doelgroep

De doelgroep van PfS Rotterdam bestond in het schooljaar 2016-2017 uit:

1. Leerlingen met een benedengemiddeld cognitief zelfvertrouwen.
2. Leerlingen met benedengemiddeld sociaal initiatief (moeite in sociale situaties) en/of benedengemiddelde sociale autonomie (moeite hebben om in een groep hun mening te geven).

PfS Rotterdam heeft als doel om groepen voor twee derde te laten bestaan uit doelgroepleerlingen en voor een derde uit niet-doelgroepleerlingen, omdat zij verwachten dat deze mix voor positieve effecten zorgt.

Curriculum

Het curriculum is de basis voor de uitvoering van PfS Rotterdam. Het bestaat bij beide leercentra uit dertien lessen met een vaste opbouw: een warming-up, een coachgesprek, en twee kernopdrachten (inclusief pauze). Aan het einde van iedere les is er tijd voor spel, reflectie, en zelfevaluatie.

---

¹ Meer informatie over de belangrijkste onderdelen van PfS Rotterdam is te vinden in Hermens, Los en Aussems (2016).

Kernelementen en werkzame principes

PfS Rotterdam beoogt te werken volgens de vier kernelementen van PfS en volgens de werkzame principes van naschoolse programma's.²

De vier kernelementen van PfS zijn:

1. Leerlingen het gevoel geven dat zij ertoe doen.
2. Leerlingen tijdens de activiteiten gebruik laten maken van de omgeving van het leercentrum (contextrijk leren).
3. Zorgen voor een klimaat waarin de persoonlijke ontwikkeling en het plezier van de leerlingen centraal staan (motivatiegericht klimaat).
4. Uitdagende en haalbare activiteiten aanbieden waardoor de leerlingen succeservaringen hebben.

De werkzame principes van naschoolse programma's zijn:

1. Een programma van activiteiten gericht op de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen.
2. Samenhang in de activiteiten van het programma.
3. Deelnemende leerlingen de mogelijkheid geven actief bij te dragen aan deze activiteiten.
4. De deelnemende leerlingen helpen bij het werken aan persoonlijke leerdoelen.

Begeleiding

Een leercentrummanager en twee ervaren PfS-docenten voeren PfS Rotterdam uit (per leercentrum één docent). Stagiaires van uiteenlopende mbo- en hbo-opleidingen ondersteunen hen daarbij. Iedere leerling wordt gekoppeld aan een stagiaire, die gedurende PfS hun coach is.

Communicatie met ouders en scholen

In de communicatie met ouders zijn er in principe zes vaste contactmomenten: vier face-to-face-contactmomenten en twee telefonische of mailmomenten. De face-to-face-contactmomenten zijn er bij les 1, bij de wedstrijd, bij les 8 en bij les 13. De twee telefonische of mailmomenten vinden plaats na afloop van les 3 en les 9 en gaan over de leerdoelen van de leerlingen. Daarnaast ontvangen ouders iedere drie weken (per mail) een nieuwsbrief over de activiteiten op het leercentrum.

In de communicatie met scholen zijn er in principe vier vaste contactmomenten: twee face-to-face-contactmomenten en twee telefonische of mailmomenten. De face-to-face-contactmomenten zijn er bij de afsluitende bijeenkomst (les 13) en bij de eindevaluatie. De twee telefonische of mailmomenten vinden plaats bij het opstellen van het miniplan (over de leerdoelen; meestal voorafgaand aan les 3) en bij de tussentijdse evaluatie.

Financiering

Aan het begin van 2016-2017 is gekozen voor een financiële structuur waarbij scholen per deelnemende leerling €200,- moesten betalen.

Aanpassingen aan het programma

De belangrijkste aanpassingen van PfS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 waren:

1. Een intensivering van het programma.
  - a. Een verlenging van de lesduur van tweeënehalf naar drie uur.
  - b. Een verlenging van de lesperiode van twaalf naar dertien weken.
  - c. Een aanpassing in de opzet van een aaneengesloten programma van twaalf weken naar een driedelig programma: acht weken – tussenperiode – vijf weken.
2. Een specifiekere doelgroep, omdat uit onderzoek (Hermens et al., 2016) blijkt dat deze groep het meeste baat heeft bij PfS.
3. Een intensivering van het contact met ouders en scholen.

---

² Deze werkzame principes zijn opgesteld door Durlak, Weissberg en Pachan (2010) op basis van een uitvoerig literatuuronderzoek.

PfS Rotterdam was ook van plan om enkele aanpassingen te doen in het curriculum, waaronder het toevoegen van beweegactiviteiten en het inzetten van experts voor professionalisering van stagiaires en het curriculum. Deze aanpassingen zijn nog niet doorgevoerd en konden daarom niet meegenomen worden in het onderzoek.

Daarnaast was PfS Rotterdam voornemens om de betrokkenheid van het onderwijs te verhogen door gebruik te maken van ambassadeurs in scholen (om ouders te informeren over de opzet en werkwijze) en om scholen meer kennis te laten maken met de coachende manier van lesgeven bij PfS. Deze voornemens zijn nog niet in praktijk gebracht en konden daarom niet meegenomen worden in het onderzoek.

2 Het onderzoek

Het Verwey-Jonker Instituut voerde in het schooljaar 2016-2017 een onderzoek uit naar Pfs Rotterdam. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk beschrijven we het doel en de hoofdvraag van het onderzoek. In de tweede paragraaf beschrijven we de onderzoeksmethode.

2.1 Doel en hoofdvraag

Het doel van het onderzoek naar Pfs Rotterdam was tweeledig. Enerzijds ging het om de ondersteuning van Pfs Rotterdam bij de aanpassingen in de opzet en werkwijze van het programma. Hiertoe ontwikkelde het Verwey-Jonker Instituut een selectie-instrument dat leerkrachten helpt bij het inschatten welke leerlingen baat kunnen hebben bij deelname aan Pfs Rotterdam, en verzorgde het Verwey-Jonker Instituut regelmatig een terugkoppeling van de tussentijdse resultaten. Anderzijds was het doel inzicht te geven in hoe Pfs Rotterdam in de praktijk wordt uitgevoerd, hoe betrokkenen de opzet en werkwijze ervaren en wat de sterke punten en eventuele verbeterpunten zijn.

De hoofdvraag van het onderzoek luidde:

Hoe wordt het programma Pfs Rotterdam in de praktijk bij de verschillende leercentra uitgevoerd, hoe ervaren betrokkenen het programma, wat gaat goed, en welke verbeteringen zijn mogelijk?

De uitvoering van Pfs Rotterdam is op twee manieren in beeld gebracht. Enerzijds door de uitvoering van de kernelementen van Pfs en de werkzame principes van naschoolse programma's te bekijken. Anderzijds door de ervaringen van betrokkenen in beeld te brengen. Hierbij is gekeken naar de ervaringen van de Pfs docenten en de leercentrummanager, de ervaringen van leerkrachten en ib'ers van de basisscholen die leerlingen aanmelden en de ervaringen van ouders van deelnemende leerlingen. We hebben gevraagd naar hun ervaringen met het curriculum, de doelgroep en de opzet en intensiteit

van Pfs, de communicatie over en de betrokkenheid bij het programma. Waar mogelijk maken we in dit rapport een vergelijking met resultaten uit het eerdere onderzoek naar Pfs Rotterdam (Hermens et al., 2016).

2.2 Methode

Voor het in beeld brengen van de uitvoering van Pfs Rotterdam en de ervaringen van betrokkenen is gebruikgemaakt van de volgende methoden:

- Een digitaal logboek voor de Pfs-docenten van Pfs Rotterdam. Het digitale logboek werd aan het einde van iedere les ingevuld. Dat duurde circa tien minuten per les.
- Twee groepsinterviews met Pfs-docenten en de leercentrummanager. De groepsinterviews vonden plaats op het leercentrum van Pfs Excelsior en duurden circa 1,5 uur.
- Vier individuele interviews met Pfs-docenten. De interviews vonden telefonisch plaats en duurden circa een uur.
- Tien individuele interviews met leerkrachten en ib'ers van de scholen die leerlingen aanmeldden. De interviews vonden plaats op de basisschool van de leerkracht of ib'er en duurden circa 30 minuten. We spraken vier leerkrachten en zes ib'ers.
- Vijftig telefonische enquêtes met ouders van deelnemende leerlingen. De enquêtes duurden circa 15 minuten en werden kort na het einde van de tranche waaraan de kinderen deelnamen afgenomen.

De ervaringen van betrokkenen gaan over tranche 2 en 3 van het schooljaar 2016-2017. In beide tranches namen vier groepen leerlingen deel: twee groepen bij Pfs Excelsior en twee bij Pfs Rotterdam Basketbal. Aan die vier groepen namen in totaal 102 leerlingen deel, waarvan 56 leerlingen aan Pfs Excelsior en 46 leerlingen aan Pfs Rotterdam Basketbal. Over het hele schooljaar 2016-2017 (inclusief tranche 1) namen er 139 leerlingen deel aan Pfs Rotterdam.

3 Uitvoering kernelementen en werkzame principes

In dit hoofdstuk beschrijven we de uitvoering van PFS Rotterdam door een beeld te schetsen van de uitvoering van de kernelementen van PFS en de werkzame principes van naschoolse programma's in het schooljaar 2016-2017. De uitvoering is in beeld gebracht middels een digitaal logboek en vier individuele interviews met de twee PFS-docenten.

3.1 De uitvoering van de kernelementen en werkzame principes

Om bij te dragen aan het doel van PFS - *de ontwikkeling van soft skills van leerlingen* - beoogt PFS Rotterdam te werken volgens de vier kernelementen van PFS en volgens de werkzame principes van naschoolse programma's.

De vier kernelementen van PFS zijn:

1. Leerlingen het gevoel geven dat zij ertoe doen.
2. Leerlingen tijdens de activiteiten gebruik laten maken van de omgeving van het leercentrum (contextrijk leren).
3. Zorgen voor een klimaat waarin de persoonlijke ontwikkeling en het plezier van de leerlingen centraal staan (motivatiegericht klimaat).
4. Uitdagende en haalbare activiteiten aanbieden waardoor de leerlingen succeservaringen hebben.

De werkzame principes van naschoolse programma's zijn:

1. Een programma van activiteiten gericht op de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen.
2. Samenhang in de activiteiten van het programma.
3. Deelnemende leerlingen de mogelijkheid geven actief bij te dragen aan deze activiteiten.
4. De deelnemende leerlingen helpen bij het werken aan persoonlijke leerdoelen.

Om inzicht te krijgen in de uitvoering van de kernelementen en werkzame principes in het schooljaar 2016-2017 vulden de PFS-docenten in het tweede deel van tranche 2 (tijdens het eerste deel van tranche 2 was het logboek nog in ontwikkeling) en in het eerste en tweede deel van tranche 3 per les een digitaal logboek in waarin tien stellingen en vragen opgenomen waren over de kernelementen en werkzame principes.³

Bij de stellingen en vragen over de kernelementen en werkzame principes konden de PFS-docenten aangeven bij welk deel van de activiteiten of leerlingen het die les gelukt was om aan het desbetreffende onderdeel te werken.

Bij stelling 1 t/m stelling 6 konden de PFS-docenten kiezen uit de antwoordcategorieën: 0=bij geen enkele activiteit, 1=bij een paar activiteiten, 2=bij de helft van de activiteiten, 3=bij bijna alle activiteiten, 4=bij alle activiteiten.

Bij vraag 7 t/m vraag 10 konden de PFS-docenten kiezen uit de antwoordcategorieën: 0=bij geen enkel kind, 1=bij een paar kinderen, 2=bij de helft van de kinderen, 3=bij bijna alle kinderen, 4=bij alle kinderen.

---

3 Naar werkzaam principe 1 en 2 is in de interviews gevraagd.

In de tabel staan de stellingen en vragen beschreven. Achter de stellingen en vragen staat op welk kernelement en/of werkzaam principe de stelling of vraag betrekking heeft. De cijfers zijn de gemiddelde scores per les.⁴

Tabel 1. Uitvoering kernelementen en werkzame principes per leercentrum

	PfS Rotterdam Basketbal	PfS Excelsior
1. De kinderen hadden de vrijheid in hoe zij de activiteit invulden (denk aan: ze konden zelf een thema of eindproduct kiezen, ze werden niet gestuurd in de manier waarop ze een opdracht uitvoerden). <i>Kernelement 1, Werkzaam principe 3</i>	2,0	3,2
2. Bij de activiteit is gebruikgemaakt van de topsportomgeving rondom het leercentrum (wanneer je alleen in het leercentrum bent geweest is het antwoord dus: bij geen enkele activiteit). <i>Kernelement 1 en 2</i>	1,5	2,0
3. Bij de activiteit hebben de kinderen contact gehad met topsporters of andere mensen van de club. <i>Kernelement 1 en 2</i>	1,2	1,4
4. Bij de activiteit stond de uitvoering centraal, niet het resultaat. <i>Kernelement 3</i>	3,1	3,7
5. Het is gelukt om aan ieder kind evenveel aandacht te besteden. <i>Kernelement 3, Werkzaam principe 4</i>	3,3	3,3
6. We hebben gezegd dat de kinderen elkaar moeten helpen om de activiteit tot een goed einde te brengen. <i>Kernelement 3</i>	3,2	2,9
7. Hoeveel kinderen hebben volgens jou vandaag voldoende persoonlijke aandacht gekregen bij PfS? <i>Kernelement 1, Werkzaam principe 4</i>	3,9	3,9
8. Met hoeveel kinderen is tijdens de uitvoering van de kernopdrachten gesproken over hun persoonlijke leerdoelen? <i>Kernelement 3, Werkzaam principe 4</i>	3,9	3,8
9. Hoeveel kinderen raakten vervuild omdat de kernopdrachten te eenvoudig voor hen waren? <i>Kernelement 4</i>	0,4	0,3
10. Hoeveel kinderen raakten gefrustreerd omdat de kernopdracht te ingewikkeld voor hen was? <i>Kernelement 4</i>	0,2	0,1

De tabel laat zien dat PfS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 werkte aan alle kernelementen van het programma en aan de werkzame principes 3 en 4.

Aan kernelement 3 (*motivatiegericht klimaat*), kernelement 4 (*uitdagende en haalbare activiteiten*), werkzaam principe 3 (*actieve bijdrage aan activiteiten*) en werkzaam principe 4 (*hulp bij het werken aan persoonlijke leerdoelen*) werkte PfS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 bij vrijwel alle activiteiten. Bij vrijwel alle activiteiten is gesproken over de persoonlijke leerdoelen van de leerlingen (scores 3,8 en 3,9) en bij vrijwel iedere activiteit stond de uitvoering centraal, en niet het resultaat (scores 3,1 en 3,7). Beide scores wijzen op een motivatiegericht klimaat. Dat er weinig sprake was van verveling of frustratie wijst erop dat de activiteiten zowel haalbaar als uitdagend waren (scores tussen 0,1 en 0,4). Daarnaast werd bij bijna alle activiteiten aangegeven dat kinderen elkaar moesten helpen om de activiteit tot een goed einde te brengen (scores 3,2 en 2,9) en lukte het PfS Rotterdam bij bijna alle activiteiten om aan ieder kind evenveel aandacht te besteden (scores 3,3 en 3,3).

Aan kernelement 1 (*leerlingen het gevoel geven dat zij ertoe doen*) en kernelement 2 (*contextrijk leren*) werkte PfS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 bij de helft of bij minder dan de helft van de activiteiten (scores tussen 1,2 en 2,0). Bij ongeveer de helft of minder dan de helft van de activiteiten werd gebruikgemaakt van de topsportomgeving rondom het leercentrum en bij slechts een paar activiteiten was er contact met topsporters of andere mensen van de club.

De tabel laat in de meeste gevallen kleine verschillen zien tussen de leercentra. Het grootste verschil zit in de mate waarin leerlingen de vrijheid krijgen om activiteiten in te vullen (scores 2,0 en 3,2). Uit de interviews blijkt dat dit voortkomt uit een interpretatieverschil. De docent van PfS Rotterdam Basketbal vulde de stelling in over de vrijheid die kinderen hadden in het kiezen van activiteiten. De docent van PfS Excelsior vulde de stelling in over de vrijheid die kinderen hadden bij het invullen van de activiteiten.

Over werkzaam principe 1 gaven de PfS-docenten in de interviews aan dat er sprake is van een programma gericht op de persoonlijke ontwikkeling van de leerlingen. Dat

⁴ Bij PfS Excelsior gaat het om het gemiddelde van 35 lessen. Bij PfS Rotterdam Basketbal gaat het om het gemiddelde van 33 lessen. Het verschil wordt veroorzaakt door tussenliggende feestdagen.

blijkt volgens hen uit het opstellen van persoonlijke leerdoelen, uit het voeren van coachgesprekken, en uit tussen- en eindevaluaties over die leerdoelen. Daarnaast gaven de PFS-docenten aan dat er samenhang is tussen de verschillende activiteiten. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat alle lessen dezelfde opbouw hebben en dat de activiteiten binnen die lessen op elkaar aansluiten ('De warming-up sluit aan op de les die we doen').

Uit de gesprekken met uitvoerders blijkt daarnaast dat er verschillende factoren van invloed zijn op de uitvoering van de kernelementen en werkzame principes.

Een eerste factor is de opzet van de les. Die is bijvoorbeeld van invloed op de vrijheid die kinderen krijgen bij het invullen van activiteiten.

'Als ze een spandoek gaan maken zijn ze vrij om te doen wat ze willen. Maar als ik 'The Highest Score' ga doen staan in principe alle spelletjes vast. Daar hebben ze geen keuze in hoe ze spellen invullen. Maar tijdens het spel kunnen ze wel bepalen hoe ze het samen aanpakken.' (PFS-docent)

Een tweede factor is de locatie van het leercentrum. Die biedt bij PFS Rotterdam Basketbal minder mogelijkheden voor contextrijk leren en brengt bij het gebruik ervan extra kosten met zich mee.

Een derde factor is de inzet van stagiaires. Die werken volgens de uitvoerders tot nu toe vooral aan de leerdoelen en niet (bewust) aan de kernelementen en werkzame principes. Zij vinden het volgens uitvoerders bijvoorbeeld nog lastig om aan ieder kind evenveel aandacht te besteden en om de kinderen die niet om aandacht vragen aandacht te geven. Daarnaast zien docenten meer vooruitgang bij groepen waar de verhouding tussen coaches en leerlingen kleiner is.

3.2 Conclusie

Uit de logboeken en de gesprekken blijkt dat PFS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 bij beide leercentra werkte aan de kernelementen van PFS en aan de werkzame principes van naschoolse programma's. Aan een deel van de kernelementen en werkzame principes werkten de leercentra bij vrijwel alle activiteiten. Dat geldt bijvoorbeeld voor

hulp bij het werken aan persoonlijke leerdoelen en voor het aanbieden van uitdagende en haalbare activiteiten. Aan andere kernelementen en werkzame principes werkten de leercentra bij een kleiner deel van de activiteiten. Dat geldt bijvoorbeeld voor contextrijk leren.

Uit de gesprekken komt naar voren dat de uitvoering van de kernelementen en werkzame principes van verschillende factoren afhankelijk is, zoals de opzet van een les, de locatie van het leercentrum en de inzet van stagiaires.

4 Ervaringen van Pfs-docenten en leercentrummanager

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaringen van de uitvoerders van Pfs in het schooljaar 2016-2017. We bespreken hun ervaringen met het curriculum, de doelgroep, de opzet en intensiteit, de communicatie met ouders en scholen en de betrokkenheid van scholen. De ervaringen zijn gebaseerd op vier individuele interviews met de twee Pfs-docenten en twee groepsinterviews met de Pfs-docenten en de leercentrummanager.

4.1 Curriculum

Uitvoerders zijn over het algemeen positief over het curriculum van Pfs. Zij ervaren het curriculum als een prettige basis, en gaan hier in de praktijk flexibel mee om. Zo staat het grootste deel van de lessen niet vast ('les 1, 2, 8 en 13 staan meestal vast') en kiezen docenten er regelmatig (bewust) voor om een of meerdere onderdelen van een les aan te passen of niet uit te voeren. Redenen hiervoor zijn grofweg in te delen in drie categorieën: de opbouw van de les (te weinig tijd voor alle onderdelen), externe omstandigheden (weer, vervoer, de beschikbaarheid van externe partijen en ruimtes) en het gedrag van deelnemende leerlingen.

'Op woensdag raakten kinderen verveeld bij een opdracht waarbij ze het aantal stoelen van de hoofdtribune moesten tellen. Dat duurde iets te lang. Nu tellen ze het aantal stoelen van het woord Excelsior.' (Pfs-docent)

Uitvoerders benoemen als knelpunt dat de concentratie en motivatie van leerlingen richting het einde van de les wegzakt. Volgens uitvoerders is de lengte van de les hier een verklaring voor. Die is langer dan voorheen om ruimte te creëren voor beweegactiviteiten, maar die zijn nog niet geïmplementeerd. Als mogelijke oplossing noemen uitvoerders het implementeren van beweegactiviteiten. Dit is dan ook een van de voorgenomen aanpassingen ten opzichte van het programma tussen 2012 en 2015 (zie hoofdstuk 1).

4.2 Doelgroep

Uitvoerders gaven in de interviews aan dat het Pfs Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 nog niet voldoende lukte om zich op de doelgroep van Pfs te richten. Pfs Rotterdam heeft als doel om groepen voor twee derde te laten bestaan uit doelgroopleerlingen, en voor een derde uit niet-doelgroopleerlingen. Het percentage doelgroopleerlingen ligt volgens uitvoerders nu op vijftig procent. De belangrijkste reden voor het lage percentage doelgroopleerlingen is dat Pfs Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 geen (strengere) selectie heeft toegepast. Zij kozen hiervoor vanwege het lage aantal aanmeldingen voor Pfs.⁵

Uitvoerders gaven in de interviews aan dat de groepssamenstelling waarin leerlingen deelnemen aan Pfs van invloed is op de uitvoering en dat deze daarmee mogelijk ook van invloed is op de ontwikkeling van soft skills. Een mix van doelgroopleerlingen met niet-doelgroopleerlingen kan volgens hen zowel belemmerend als bevorderend werken, al gaf een van de uitvoerders aan dat zij bij een groep die qua samenstelling beter aansloot bij de doelgroep van Pfs een sterkere groei zag dan bij een groep die qua samenstelling minder aansloot bij de doelgroep. Volgens de uitvoerder kon dit ook te maken hebben met andere factoren.

4.3 Opzet en intensiteit van het programma

Uitvoerders zijn over het algemeen positief over de (nieuwe) opzet en intensiteit van Pfs. Zij zijn positief over de transfer richting school en over de tussentijdse gesprekken met leerlingen op scholen. Scholen zijn hier volgens hen positief over en leerlingen vinden het leuk om de docenten te zien ('dat je echt voor hen komt').

---

⁵ In het schooljaar 2016-2017 namen er 139 leerlingen deel aan Pfs Rotterdam. Er was capaciteit voor 360 leerlingen.

Tegelijkertijd hebben uitvoerders hun twijfels over de nieuwe opzet en intensiteit en noemen ze een aantal knelpunten.

Een eerste knelpunt is de tijdsinvestering die de uitvoering vraagt. Hierbij gaat het vooral om de planning en uitvoering van tussentijdse gesprekken en het schrijven van de tussen- en eindevaluaties. Uitvoerders zien hierin vooral een knelpunt als er meer groepen bij komen. Als mogelijke oplossingen zien zij een grotere rol voor de stagiaires en een logistieke oplossing door de tussentijdse evaluatie van leerlingen te koppelen aan de evaluatie met leerkrachten en ib'ers.

Een tweede knelpunt is verwarring over de opzet. Zowel onder ouders als onder scholen blijkt er soms verwarring te zijn over wanneer leerlingen op het leercentrum worden verwacht, waardoor leerlingen soms niet (op het juiste moment) op het leercentrum aanwezig zijn. Daar zijn PFS-docenten naar eigen zeggen veel tijd aan kwijt. Als mogelijke oplossing zien uitvoerders extra aandacht voor de opzet in de communicatie.

‘Zodra een tranche bekend is, een overzicht sturen van alle kinderen per tranche. Ophangen in de klas en duidelijk aangeven welke brieven voor welke kinderen zijn. Dat is zowel overzichtelijk voor onszelf als voor de scholen.’ (PFS-docent)

Een laatste knelpunt dat uitvoerders benoemen is dat een deel van de leerlingen het lastig vindt om na de tussenperiode weer ‘opnieuw’ te beginnen. Een directe oplossing hiervoor zien uitvoerders niet.

4.4 Communicatie met ouders

Uitvoerders zijn over het algemeen positief over de communicatie met ouders. Zij geven aan dat er met alle ouders contact is en dat zij vooral tevreden zijn over de opkomst bij activiteiten op het leercentrum. Hier was steeds van in ieder geval de helft van kinderen een ouder (of ander familielid) aanwezig. Ook over de opkomst bij les 13 waren beide docenten positief: van het grootste deel van de kinderen was er een ouder (of ander familielid) aanwezig. Redenen voor afwezigheid liepen uiteen van kinderen die zelf niet aanwezig waren tot ouders die vijf kinderen van dezelfde school brachten.

Uitvoerders ervaren ook verschillende aandachtspunten in het contact met ouders. Een eerste aandachtspunt is het niet kunnen bereiken van ouders. Dit is volgens uitvoerders de belangrijkste reden waarom de leerdoelen niet met alle ouders besproken worden⁶ en waarom ouders niet weten wat PFS inhoudt en waarom kinderen er naartoe gaan. Ook taalbeheersing is een belangrijke reden waarom de leerdoelen niet met alle ouders besproken worden (‘dan heb je ze aan de lijn, maar snappen ze je gewoon niet. Er is ook een ouder die nog steeds denkt dat haar kind op voetbaltraining zit’). Een oplossing die uitvoerders noemen is om informatie bij bijeenkomsten visueel over te brengen in plaats van alleen mondeling. Een tweede aandachtspunt dat uitvoerders benoemen is de tijdsinvestering die de communicatie vraagt. Als mogelijke oplossing zien zij een grotere rol voor de stagiaires. Een derde aandachtspunt is de mailrespons van ouders. Uitvoerders geven aan dat slechts enkele ouders reageerden op de mail over het leerdoel (na afloop van les 9).

4.5 Communicatie en betrokkenheid scholen

Uitvoerders zijn over het algemeen positief over de communicatie met scholen. Zij geven aan dat er met alle scholen contact is en dat zij vooral tevreden zijn over de snelheid van het contact en over het contact over de leerdoelen. Dat laatste zorgt volgens hen voor een gezamenlijk doel en voor betrokkenheid.

Uitvoerders noemen daarnaast twee knelpunten in de communicatie. Een eerste knelpunt is de opkomst bij activiteiten op het leercentrum. Zo waren er bij de afsluitende bijeenkomsten slechts enkele leerkrachten en ib'ers aanwezig. Een tweede knelpunt is het eindgesprek met leerkrachten en ib'ers, waar niet alle leerkrachten en ib'ers behoefte aan lijken te hebben. Daarnaast vragen uitvoerders zich af of een tussentijds gesprek niet zinvoller is dan een eindgesprek, omdat scholen de punten die naar voren komen dan nog mee kunnen nemen in de laatste periode.

---

⁶ Een aandachtspunt is dat een van de leerlingen niet wilde dat er met zijn of haar ouders contact was over het leerdoel en over zijn of haar persoonlijke ontwikkeling bij PFS.

4.6 Conclusie

De uitvoerders die in het schooljaar 2016-2017 betrokken waren bij de uitvoering van PfS zijn hier over het algemeen positief over. Zij zijn tevreden over het curriculum en zijn daarnaast vooral positief over de opkomst van ouders bij activiteiten op het leercentrum en over het contact met scholen. Daarin zijn zij vooral tevreden over de snelheid van het contact en over het contact over de leerdoelen. Dat laatste zorgt volgens hen voor een gezamenlijk doel en betrokkenheid.

Op basis van hun ervaringen zien uitvoerders verbeterpunten in de concentratie en motivatie richting het einde van de les, het bereik van de doelgroep, het bereik van (alle) ouders, de opkomst van onderwijsprofessionals bij activiteiten op het leercentrum, en de communicatie over de nieuwe opzet. Daarbij is extra aandacht gewenst voor ouders die geen of gebrekkig Nederlands spreken.

Uitvoerders zien een aandachtspunt in de tijdsinvestering die de nieuwe opzet en werkwijze vraagt, vooral als er meer groepen bij komen. Een ander aandachtspunt dat uitvoerders noemen is dat een deel van de leerlingen het lastig vindt om na de tussenperiode weer 'opnieuw' te beginnen.

5

Ervaringen van leerkrachten en intern begeleiders

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaringen van leerkrachten en intern begeleiders (ib'ers) in het schooljaar 2016-2017. We bespreken hun ervaringen met het curriculum, de doelgroep, de opzet en intensiteit, de communicatie en de betrokkenheid. Ten slotte bespreken we hun algemene ervaringen met Pfs. De beschreven ervaringen zijn gebaseerd op tien individuele interviews met leerkrachten en ib'ers.

5.1 Curriculum

Leerkrachten en ib'ers blijken in de praktijk beperkt op de hoogte van het curriculum van Pfs en van de inhoud van de bijeenkomsten in de leercentra. Bijna alle geïnterviewden weten vanuit verslagen of vanuit de kinderen wel globaal iets over de werkvormen die bij Pfs gebruikt worden ('er is eerst een algemeen deel en dan gaan ze verder werken aan hun doelen' en 'ze werken samen aan activiteiten') en zijn hier enthousiast over. Zo vinden zij het goed dat kinderen extra aandacht krijgen, dat er door de inzet van coaches veel persoonlijke begeleiding is, dat kinderen zelf doelen mogen formuleren waar ze mee aan de slag gaan en dat kinderen werken aan vaardigheden die ze op school ook nodig hebben.

Leerkrachten en ib'ers benoemen geen knelpunten als het gaat om het curriculum. Een professional geeft aan graag meer te willen weten over de pedagogisch-didactische achtergrond van Pfs en een professional wil graag meer weten over wat er tijdens de lessen gebeurt. Een mogelijke oplossing ziet een van de professionals in een duidelijke informatiefolder.

5.2 Doelgroep

Leerkrachten en ib'ers blijken in de praktijk grotendeels op de hoogte van de doelgroep van Pfs. De meeste professionals definiëren de doelgroep van Pfs als kinderen die zich op sociaal-emotioneel gebied meer zouden kunnen ontwikkelen, zoals (te) introverte of

(te) extraverte kinderen en kinderen die moeite hebben met de omgang en samenwerking met andere kinderen. Daarnaast benoemen leerkrachten en ib'ers kinderen met een laag cognitief zelfvertrouwen als doelgroep. Als voorbeelden noemen zij kinderen die onderpresteren en kinderen met faalangst. Een deel van de leerkrachten en ib'ers geeft aan dat Pfs (ook) voor kinderen met een cognitieve achterstand is ('een stukje leerachterstand' kan ook meegenomen worden) en in twee interviews komt naar voren dat leerkrachten en ib'ers kinderen selecteren omdat ze hun iets extra's gunnen ('zodat ze 's middags niet op straat lopen').

Van het voor dit onderzoek ontwikkelde selectie-instrument maakten leerkrachten en ib'ers in het schooljaar 2016-2017 nog geen gebruik. De meeste professionals hadden hier ook nog niets over gehoord. Leerkrachten en ib'ers geven aan dat zij wel het idee hebben dat zij de juiste doelgroep selecteren. Zoals een onderwijsprofessional aangaf: *'Ik krijg niet terug dat er kinderen zitten die hier niet onder vallen.'*

5.3 Opzet en intensiteit van het programma

Leerkrachten en ib'ers zijn over het algemeen positief over de (nieuwe) opzet en intensiteit van Pfs. Zij vinden het bijvoorbeeld positief dat leerlingen in de tussentijdse periode de tijd krijgen om op school aan hun leerdoelen te werken.

Ongeveer de helft van de leerkrachten en ib'ers ziet geen knelpunten in de opzet en intensiteit van het programma. Of zoals een onderwijsprofessional het verwoordt: 'Als er goed over gecommuniceerd wordt, zie ik geen problemen.'

De andere helft benoemt wel knelpunten. Een eerste knelpunt is verwarring over de opzet. Dit is volgens leerkrachten en ib'ers vooral een knelpunt als er van eenzelfde school meerdere kinderen in verschillende tranches meedoen. Een tweede knelpunt is dat de administratie toeneemt.

Een aandachtspunt dat leerkrachten en ib'ers benoemen, is dat kinderen door een tussenperiode twee keer 'afscheid' moeten nemen.

5.4 Communicatie en betrokkenheid

Leerkrachten en ib'ers gaven in de interviews aan dat zij over het algemeen positief zijn over de communicatie met Pfs. De professionals geven aan dat het contact laagdrempelig is en dat zij positief zijn over het feit dat Pfs op school komt.

De onderwijsprofessionals geven aan dat zij op verschillende momenten en op verschillende manieren contact hebben gehad met Pfs. Voorafgaand was er volgens hen vooral contact over logistieke zaken, zoals het invullen van formulieren, de deadline voor het aanmelden en het vervoer. Tijdens Pfs was er vooral contact over de tussentijdse en eindrapporten die scholen opgestuurd krijgen en (als daar aanleiding toe was) over individuele leerlingen. De meerderheid van de onderwijsprofessionals geeft aan dat ze vooral via de mail contact hadden met Pfs. Zij kregen altijd snel een reactie en waardeerden dat. Een aantal leerkrachten en ib'ers heeft ook telefonisch of face-to-face contact gehad met Pfs (tussentijdse of eindgesprekken) en is daar positief over. Zij vinden dat ze voldoende informatie hebben gekregen en dat de rapportages en terugkoppelingen over de kinderen helder waren en uitgebreider dan voorheen.

Leerkrachten en ib'ers ervaren ook een aantal verbeterpunten in de communicatie met Pfs. Deze werden enkele keren genoemd. Een eerste verbeterpunt zijn de tussentijdse en eindgesprekken. Een aantal professionals heeft die (nog) niet gehad, en heeft daar wel behoefte aan (in sommige gevallen telefonisch). Een tweede is de planning van de tussentijdse gesprekken met de leerlingen. Volgens een van de professionals zou het praktischer zijn om dit moment buiten de lessen om te plannen zodat ook de Pfs-docenten vragen kunnen stellen. Een derde verbeterpunt is één persoon als aanspreekpunt (bij Pfs). Nu hebben de leerkrachten en ib'ers soms met drie of vier mensen contact (de leercentrummanager, de Pfs-docenten en de coaches). Een vierde punt is direct contact tussen de leerkracht en Pfs (dus niet via de ib'er). Dit zou volgens deze professional efficiënter zijn. Een vijfde verbeterpunt is dat zaken in het eindverslag zo beschreven

worden dat er op school iets (meer) mee gedaan kan worden. De professional die dit noemde is vooral op zoek naar concrete en praktische handvatten en tips. Een laatste verbeterpunt is communicatie over de leerdoelen vanuit school. Een van de professionals vraagt zich af of er nog iets met die leerdoelen gedaan is, omdat de rapportages alleen gericht zijn op de leerdoelen die het kind kiest.

Leerkrachten en ib'ers geven aan dat zij zich over het algemeen voldoende betrokken voelen bij Pfs. Zij vinden het prettig om uitgenodigd te worden op het leercentrum ('als je wilt kijken, mag dat altijd'), maar zijn niet altijd in staat om gevolg te geven aan deze uitnodiging, hoewel zij dit wel zouden willen.

5.5 Algemene ervaringen

Dat leerkrachten en ib'ers over het algemeen positief zijn over Pfs blijkt uit het feit dat zij Pfs allemaal een (ruime) voldoende geven. Het gemiddelde cijfer komt uit op een 8,3, met als laagste cijfer een 7,5, en als hoogste cijfer een 9. De belangrijkste reden dat leerkrachten en ib'ers positief zijn over Pfs is dat de kinderen enthousiast zijn over het programma en er baat bij hebben. Volgens de professionals is Pfs voor kinderen een succes als zij hun leerdoelen behalen en als zij Pfs als een positieve ervaring zien. Voor scholen is Pfs volgens hen ook een succes als leerkrachten ontwikkeling zien bij de kinderen, zoals het leren van vaardigheden die ook op school een rol spelen, bijvoorbeeld samenwerken.

Leerkrachten en ib'ers noemen ten slotte nog twee verbeterpunten die niet direct in relatie staan tot een van de gedane aanpassingen, namelijk het vervoer van en naar het leercentrum en de kosten van Pfs. Twee professionals geven aan dat de bus om de kinderen op te halen niet altijd kwam opdagen; vier professionals stellen dat met name het zelf moeten ophalen van de kinderen soms een reden voor ouders kan zijn om af te haken. Meerdere professionals vinden de kosten van Pfs hoog.

Voor de kosten is inmiddels een oplossing gevonden: het komende schooljaar is er een nieuwe financieringsstructuur waarbij het voor scholen weer gratis is om leerlingen aan te melden.

5.6 Conclusie

De ervaringen van leerkrachten en ib'ers waarvan leerlingen in het schooljaar 2016-2017 deelnamen aan PFS zijn over het algemeen positief. Leerkrachten en ib'ers zijn vooral positief omdat de kinderen enthousiast zijn over het programma en er baat bij hebben. Daarnaast zijn zij positief over de extra en persoonlijke aandacht die kinderen krijgen, over het feit dat kinderen zelf doelen mogen formuleren waarmee ze aan de slag gaan, en over het feit dat kinderen werken aan vaardigheden die ze op school ook nodig hebben. Ook zijn zij positief over het laagdrempelige contact met PFS, over het bezoek aan school, en over de tussentijdse periode waarin leerlingen de tijd krijgen om op school aan hun leerdoelen te werken.

Volgens leerkrachten en ib'ers liggen er vooral verbeterpunten in de communicatie over de nieuwe opzet en intensiteit en in de uitvoering van de tussentijdse en eindevaluaties. Die hebben nog niet overal plaatsgevonden. Andere verbeterpunten die leerkrachten en ib'ers benoemen zijn de kosten van PFS en het vervoer. Voor de kosten heeft PFS Rotterdam inmiddels een oplossing gevonden.

Een aandachtspunt dat leerkrachten en ib'ers benoemen is dat kinderen door een tussenperiode twee keer 'afscheid' moeten nemen.

6 Ervaringen van ouders

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaringen van ouders in het schooljaar 2016-2017. We bespreken hun ervaringen met het curriculum, de doelgroep, de opzet en intensiteit, en de communicatie. Ten slotte bespreken we hun algemene ervaringen met Pfs. De ervaringen zijn gebaseerd op 50 telefonische interviews met ouders.

6.1 Curriculum

Het grootste deel van de ouders (82%) is naar eigen zeggen voldoende geïnformeerd over het curriculum van Pfs. Ze zijn hierover geïnformeerd door de docent van het leercentrum, door hun kind of via de nieuwsbrief. Ongeveer driekwart van de ouders geeft aan dat zij (daardoor) voldoende weten over Pfs en over de inhoud van de lessen. Ongeveer een kwart van de ouders heeft behoefte aan meer informatie, vooral over wat er op Pfs gebeurt, over wat voor activiteiten er georganiseerd worden en over het doel van het programma.

Daarnaast geeft het grootste deel van de ouders (84%) aan dat ze de lesperiode van drie uur goed vinden. Daarvoor geven ze redenen aan als ‘was prima’, en ‘fijn dat het aansluit op school’. Tien procent van de ouders vond de les te lang duren en gaf aan dat het in combinatie met school een lange dag is en kinderen moe thuiskomen.

6.2 Doelgroep

Een groot deel van de ouders geeft aan dat hun kind bij Pfs is aangemeld om sociaal-emotionele redenen (bijvoorbeeld weinig zelfvertrouwen). Ook zijn er ouders die aangeven dat hun kind aan Pfs deelnam vanwege moeizaam contact met leeftijdgenoten, of vanwege achterblijvende schoolprestaties. Het grootste deel van de ouders stelt dat hun kind om andere redenen naar Pfs ging. Zij noemen concentratieproblemen en boosheid, maar ook sporten komt een aantal keren terug. Bovendien was een zestal

ouders niet op de hoogte van de reden waarom zijn of haar kind deelnam aan Pfs of gaf aan dat de school het bepaald had (‘hij was uitgekozen’ of ‘het moest van school’).⁷

6.3 Opzet en intensiteit van het programma

Het grootste deel van de ouders is positief over de (nieuwe) opzet en intensiteit van het programma. Ongeveer driekwart van de ouders geeft aan dat ze de lengte van de opzet van Pfs ‘goed’ vinden. Een deel van de ouders is ook positief over de tussenperiode.

Een klein deel van de ouders is minder positief over de opzet en intensiteit, bijvoorbeeld over de tussenperiode (‘hij had na de tussenperiode geen zin meer’), over de lengte van het programma (liever langer), en over de dag van de les (liever op woensdag).

6.4 Communicatie met ouders

Het grootste deel van de ouders is positief over de communicatie met Pfs. De communicatie ging volgens ouders vooral over het kind, over de inhoud van de activiteiten en over praktische zaken, zoals vervoer. Ouders zijn vooral tevreden over de communicatie omdat zij het gevoel hebben dat zij altijd vragen kunnen stellen.

Ongeveer zeventig procent van de ouders vond dat zij voor de start van Pfs voldoende geïnformeerd waren over het programma, en ongeveer driekwart van de ouders gaf aan dat zij gedurende Pfs geïnformeerd zijn over de vorderingen van hun kind. Een meerderheid van de ouders (85%) (of een familid) was bij een of meerdere activiteiten aanwezig en was hier positief over. Ouders waren vooral positief over de wedstrijd (‘kinderen heel enthousiast’) en over de afsluitende bijeenkomst (‘leuk om de presenta-

⁷ Bij deze vraag waren meerdere antwoorden mogelijk, vandaar dat geen percentages gegeven worden en het totale aantal hoger ligt dan het totale aantal deelnemers aan de enquête.

ties te zien en wat ze gedaan hebben'). Als redenen voor afwezigheid bij één of meerdere bijeenkomsten gaven ouders aan dat zij geen tijd hadden, dat zij moesten werken of dat zij op vakantie waren. Slechts een enkele ouder gaf aan niet op de hoogte te zijn van de bijeenkomsten, en slechts één ouder vond het niet nodig om naar de bijeenkomsten te gaan.

Ouders noemen ook verschillende verbeterpunten in de communicatie met Pfs. Een eerste verbeterpunt is de informatievoorziening. Daarover geeft een deel van de ouders aan dat die onvoldoende of onduidelijk was, waarbij de uitleg verschilt van 'via school heel algemeen uitgelegd, maar niet specifiek' tot 'iets met basketbal'. Een tweede verbeterpunt zijn concrete tips over hoe ouders thuis met hun kinderen kunnen oefenen aan hun leerdoel. Een van de ouders gaf aan dat bij de achtste bijeenkomst werd aangegeven dat zij thuis met hun kinderen moesten oefenen, maar dat niet duidelijk werd op welke manier zij dat moesten doen. Overige verbeterpunten die ouders noemden zijn de communicatie met school (onder andere over de leerdoelen) en rekening houden met gescheiden ouders.

Een aandachtspunt is dat zestig procent van de ouders aangeeft dat zij met de docent hebben gesproken over het leerdoel van hun kind. Dit zou betekenen dat veertig procent van de ouders hierover geen contact heeft gehad met de docent.

6.5 Algemene ervaringen

Dat ouders over het algemeen positief zijn over Pfs blijkt uit het feit dat alle ouders Pfs een (ruime) voldoende geven. Het gemiddelde cijfer komt uit op een 8,2, waarbij de gegeven cijfers tussen de 6 en de 10 lagen en het meest gegeven cijfer een 8 was. De ouder die een 6 gaf, geeft als reden 'ik ben niet ontevreden, maar ook niet heel enthousiast'.

De belangrijkste reden dat ouders positief zijn over Pfs is dat hun kinderen enthousiast zijn over het programma en dat zij resultaten zien. Op de vraag 'Heeft uw kind iets gehad aan de deelname aan Pfs?' antwoordde slechts een ouder ontkennend. Het percentage ouders dat vindt dat hun kind iets heeft gehad aan de deelname lag daarmee op 98

procent. Ouders vonden vooral dat hun kind assertiever was geworden en dat hun kind beter samenspeelde en samenwerkte met andere kinderen.

Ouders zijn daarnaast vooral positief over het enthousiasme van de kinderen, het enthousiasme van de begeleiding, en over de persoonlijke aandacht die kinderen krijgen. Ook de activiteiten, de afwisseling in het programma, de begeleiding en manier van lesgeven, de manier van motiveren, de topsportlocatie en de rol van sport worden genoemd als positieve punten.

De meest geziene resultaten van Pfs zijn dat kinderen beter voor zichzelf op kunnen komen, dat kinderen vaker samen met andere kinderen spelen, en dat kinderen minder moeite hebben met concentratie. Ouders noemen ook andere resultaten, zoals meer zelfvertrouwen en meer geduld, maar ook 'heeft geleerd over computers' en 'omgaan met emoties'.

6.6 Conclusie

Het grootste deel van de ouders van kinderen die in het schooljaar 2016-2017 deelnamen, heeft positieve ervaringen met Pfs. Ouders zijn vooral positief omdat hun kind enthousiast is en omdat zij resultaten zien. Daarnaast is het grootste deel van de ouders positief over de bijeenkomsten in de leercentra, over de lengte van de lessen, over de opzet en intensiteit, en over de communicatie. Over dat laatste zijn ouders vooral positief omdat zij het gevoel hebben dat zij altijd vragen kunnen stellen.

Ouders geven Pfs dit schooljaar precies hetzelfde cijfer als in het vorige onderzoek (Hermens et al., 2016) en zijn in dezelfde mate (zeer) positief over de deelname van hun kind. Het percentage ouders dat vindt dat hun kind iets heeft gehad aan de deelname aan Pfs lag dit schooljaar hoger (98%) dan in het vorige onderzoek (75%).

Tegenover deze positieve ervaringen staat dat een klein deel van de ouders soms minder positief is over Pfs. Zo had een deel van de ouders behoefte aan meer informatie en ziet een deel van de ouders verbeterpunten in het vervoer van en naar het leercentrum en in concrete tips om thuis te werken aan de leerdoelen.

Wij constateren een aandachtspunt in het feit dat een klein deel van de ouders niet op de hoogte was van de reden voor deelname aan Pfs en dat ongeveer veertig procent van de ouders aangeeft dat zij niet met de docent hebben gesproken over het leerdoel.

7 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van de ervaringen van betrokkenen bij Pfs Rotterdam trekken wij in dit hoofdstuk conclusies over de uitvoering van Pfs Rotterdam.

De hoofdvraag van het onderzoek luidde als volgt:

Hoe wordt het programma Pfs Rotterdam in de praktijk bij de verschillende leercentra uitgevoerd, hoe ervaren betrokkenen het programma, wat gaat goed, en welke verbeteringen zijn mogelijk?

7.1 Conclusies

Over de uitvoering van Pfs Rotterdam concluderen we dat beide leercentra in het schooljaar 2016-2017 werkten aan de kernelementen van Pfs en aan de werkzame principes van naschoolse programma's. Daarnaast concluderen we dat het curriculum van Pfs Rotterdam bij beide leercentra flexibel wordt uitgevoerd.

Over de ervaringen met Pfs Rotterdam concluderen we dat betrokkenen net als in eerder onderzoek naar Pfs over het algemeen positief zijn. Betrokkenen zijn vooral positief over het feit dat kinderen het naar hun zin hebben, over de (persoonlijke) aandacht die kinderen krijgen, over de manier van lesgeven en over het feit dat kinderen iets hebben aan de deelname aan Pfs. Zij vinden vooral dat hun kind assertiever is geworden en dat hun kind beter samenspeelt en samenwerkt met andere kinderen.

Naast positieve ervaringen is er onder betrokkenen soms ook twijfel over de nieuwe opzet en werkwijze van Pfs Rotterdam. Enerzijds omdat leerlingen door de ingevoerde tussenperiode twee keer 'afscheid' moeten nemen van Pfs en weer moeten 'wennen' na de tussenperiode. Anderzijds omdat de nieuwe opzet en werkwijze een relatief grote tijdsinvestering vragen van de Pfs-docenten en scholen, bijvoorbeeld als het gaat om administratie en om het plannen en uitvoeren van de tussentijdse gesprekken op scholen. Daarnaast zorgen de nieuwe opzet en werkwijze soms voor verwarring over

wanneer leerlingen op het leercentrum worden verwacht, waardoor leerlingen soms niet (op het juiste moment) op het leercentrum aanwezig zijn.

Op basis van de ervaringen van betrokkenen geven wij hieronder aan wat volgens ons de belangrijkste punten zijn die goed verlopen, en wat de belangrijkste verbeterpunten zijn. Wij doen dit achtereenvolgens over het curriculum, de doelgroep, de opzet en intensiteit, de communicatie met ouders en scholen en de betrokkenheid van scholen. En focussen ons daarbij vooral op de gedane aanpassingen ten opzichte van het programma tussen 2012 en 2015.

Als het gaat om het curriculum is de uitvoering van de kernelementen en werkzame principes volgens ons het grootste succes. Het belangrijkste verbeterpunt is dat de motivatie en concentratie van kinderen richting het einde van de les wegzakt.

Als het gaat om de doelgroep van Pfs is volgens ons het belangrijkste succes dat leerkrachten en ib'ers (grotendeels) op de hoogte zijn van de definiëring van de doelgroep. Het belangrijkste punt dat volgens ons beter kan is de verhouding tussen doelgroepleerlingen en niet-doelgroepleerlingen.

Als het gaat om de opzet en intensiteit van Pfs is wat ons betreft een belangrijk succes dat scholen de tussenperiode als een periode zien waarin leerlingen de tijd krijgen om op school aan hun leerdoelen te werken. Het belangrijkste verbeterpunt is volgens ons de communicatie over de opzet en intensiteit.

Als het gaat om communicatie is volgens ons een belangrijk succes dat de communicatie met ouders en scholen verder gestandaardiseerd is. Het terugkoppelen van informatie aan ouders en scholen, zoals het bespreken van de leerdoelen, gebeurt systematisch en op elk leercentrum op dezelfde wijze. Ook is er een vast contactpersoon per school. Een

punt dat beter kan is de communicatie over de opzet van Pfs en de communicatie over het werken aan de leerdoelen in de tussenperiode.

Als het gaat om de betrokkenheid van het onderwijs is een punt dat goed gaat dat leerkrachten en ib'ers zich betrokken voelen bij Pfs. Een verbeterpunt is de opkomst van leerkrachten en ib'ers in het leercentrum.

Ten slotte zien wij een verbeterpunt in het vervoer van en naar het leercentrum. Dit was tevens een aandachtspunt in het vorige onderzoek naar Pfs en was volgens meerdere professionals ook in het schooljaar 2016-2017 een reden voor ouders om hun kind niet deel te laten nemen aan Pfs.

7.2 Aanbevelingen

Op basis van bovenstaande conclusies doen wij hieronder vier aanbevelingen voor de toekomst van Pfs Rotterdam. Voor alle aanbevelingen geldt dat wij aanbevelen deze zo spoedig mogelijk door te voeren.

1. Implementeer beweegactiviteiten en overweeg het implementeren van de nog niet uitgevoerde aanpassingen ten opzichte van het programma tussen 2012 en 2015.

De eerste aanbeveling is om beweegactiviteiten te implementeren. Dit was het idee achter de langere lessen, maar is tot op heden niet gebeurd. De implementatie van beweegactiviteiten kan een oplossing zijn voor het wegzakken van de motivatie en concentratie van leerlingen richting het einde van de les, waardoor de kans groter is dat de extra lestijd effectief benut wordt. Daarnaast bevelen wij aan om de uitvoering van de nog niet uitgevoerde aanpassingen ten opzichte van het programma tussen 2012 en 2015 te overwegen. We bevelen aan om prioriteit te geven aan het implementeren van beweegactiviteiten en aan het uitvoeren van onderstaande aanbevelingen. We verwachten echter dat de nog niet uitgevoerde aanpassingen een positieve rol kunnen spelen bij het aanpakken van andere verbeterpunten uit dit rapport, zoals de benodigde tijdsinvestering van de Pfs-docenten en scholen. Zo kunnen ambassadeurs in scholen helpen bij de communicatie met ouders, leerkrachten en ib'ers. En kan scholen meer

kennis laten maken met de coachende manier van lesgeven bij Pfs bijdragen aan de betrokkenheid van het onderwijs en het werken aan de leerdoelen in de tussenperiode. Daarnaast kan het inzetten van experts voor de professionalisering van stagiaires en het curriculum helpen bij het uitvoeren van de overige aanbevelingen.

2. Bepaal het doel en de meerwaarde van de verschillende contactmomenten met ouders en scholen

De nieuwe opzet en de intensivering van het contact met ouders en scholen vraagt een tijdsinvestering van de docenten. Daarom bevelen wij als tweede aan om het doel en de meerwaarde van de verschillende contactmomenten met ouders en scholen in kaart te brengen. Denk daarbij na over de belangrijkste informatie voor ouders en scholen en over hoe de kans het grootst is dat deze informatie scholen en ouders bereikt. Zo komt uit het onderzoek naar voren dat ouders regelmatig aanwezig zijn bij één of meer activiteiten op het leercentrum, maar dat zij telefonisch en per mail soms lastig te bereiken zijn. En blijkt dat leerkrachten en ib'ers juist telefonisch en per mail goed bereikbaar zijn, maar minder tijd hebben om aanwezig te zijn op het leercentrum.

Denk daarnaast na over de vorm waarin je informatie overbrengt (schriftelijk, mondeling, visueel) en houd daarbij rekening met ouders die de Nederlandse taal gebrekkig of niet beheersen. Overweeg bijvoorbeeld om een filmpje te maken of belangrijke informatie te vertalen voor ouders die de Nederlandse taal niet of gebrekkig beheersen. Daarnaast bevelen wij aan om na te denken over het combineren van contactmomenten, zoals de tussentijdse evaluatie van leerlingen met een tussentijdse evaluatie met scholen en over het vergroten van de rol van stagiaires in het contact met ouders (en eventueel scholen) over individuele leerlingen.

3. Licht ouders en scholen voor over hoe zij in de tussenperiode kunnen werken aan de leerdoelen van de leerlingen

Als derde bevelen wij aan om ouders en scholen expliciet en laagdrempelig voor te lichten over hoe zij op school en in de thuisomgeving aan de leerdoelen van de leerlingen kunnen werken. Dit vergroot de kans op transfereffecten: het beter beklijven van

de vaardigheden en gedragsveranderingen die geleerd worden in het leercentrum. In de praktijk lijken ouders en scholen vooral behoefte te hebben aan concrete handvatten en tips om aan de leerdoelen te (kunnen) werken.

4. Richt groepen in volgens de verhouding twee derde doelgroep leerlingen en een derde niet-doelgroep leerlingen

Een laatste aanbeveling is om de groepen die deelnemen aan PFS in te richten volgens de door PFS Rotterdam geformuleerde verhouding van twee derde doelgroep leerlingen en een derde niet-doelgroep leerlingen. Zowel om de reden dat PFS Rotterdam verwacht dat deze mix voor positieve effecten zorgt, als om de reden dat PFS Rotterdam deze hypothese in de toekomst wil testen. De implementatie van het selectie-instrument dat voor dit onderzoek ontwikkeld is, kan bijdragen aan de selectie van de doelgroep.

8 Literatuurlijst

Durlak, J.A., Weissberg, R.P., & Pachan, M. (2010). A Meta-Analysis of After-School Programs That Seek to Promote Personal and Social Skills in Children and Adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45, 294-309.

Hermens, N., Los, V. & Aussems, C. (2016). *Uit de schulp door onderwijs in een topsportomgeving. Drie jaar onderzoek bij Playing for Success Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Sancassiani, F., Pintus, E., Holte, A., Paulus, P., Moro, M.F., Cossu, G., Angermeyer, M.C., Carta, M.G., & Lindert, J. (2015). Enhancing the Emotional and Social Skills of the Youth to Promote their Wellbeing and Positive Development: A Systematic Review of Universal School-based Randomized Controlled Trials. *Clinical Practice & Epidemiology in Mental Health*, 11(Suppl 1: M2), 21-40.

Tangney, J. P., Baumeister, R. F., & Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72, 271-324. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0022-3506.2004.00263.x>

Colofon

Opdrachtgever
Auteurs

Stichting de Verre Bergen, Rotterdam
A. Jansma, MSc.

Met medewerking van:

Dr. M. van Rooijen
S. te Velde

Foto omslag

S. van Esch

Omslag

J. Schuurman

Uitgave

Vincent Wernke
Ontwerppartners, Breda
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-854-2

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2017.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Playing for Success (PFS) Rotterdam is een naschools programma voor leerlingen uit de groepen 6, 7 en 8 van Rotterdamse basisscholen. Het programma heeft tot doel de ontwikkeling van zogenoemde soft skills te bevorderen bij leerlingen die door verminderd zelfvertrouwen, verminderde schoolmotivatie of andere sociaalemotionele oorzaken minder goed presteren op school. Soft skills zijn vaardigheden waarvan bekend is dat ze samenhangen met een gezonde en succesvolle toekomst, zoals inzet voor ingewikkelde taken, zelfcontrole en het gevoel de eigen toekomst op school en daarbuiten te kunnen beïnvloeden.

Op basis van eerder onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut, waaruit blijkt dat PFS Rotterdam effectief is voor een specifieke doelgroep, namelijk leerlingen met een laag cognitief zelfvertrouwen, deed PFS Rotterdam in het schooljaar 2016-2017 een aantal aanpassingen in de opzet en werkwijze van het programma. Het doel van deze aanpassingen is om het effect op de ontwikkeling van soft skills te vergroten.

Het Verwey-Jonker Instituut voerde in het schooljaar 2016-2017 in opdracht van Stichting de Verre Bergen een onderzoek uit naar de ervaringen met PFS Rotterdam. Dit rapport beschrijft de uitvoering van het programma en de ervaringen van de uitvoerders, van de scholen die leerlingen aanmelden voor het programma en van de ouders van leerlingen die deelnemen aan het programma. Het rapport eindigt met aanbevelingen voor de toekomst van PFS Rotterdam. Deze zijn gericht op de indeling van de groepen, het implementeren van beweegactiviteiten, en de communicatie met ouders en scholen.